

Madsuverænitet i Danmark

Food Sovereignty in Denmark

(abridged version in English)

La Via Campesina Denmark

Denne rapport om landbrugets rolle for dansk madsuverænitet er skrevet af Ole Færgeman, Ole Kjærulff Davidsen og Hans Jørgen Nygaard. Den er Frie Bønder - Levende Lands bidrag til en mere omfattende rapport fra Forum for Madsuverænitet (Globalt Fokus), som også omfatter fiskeri. Vi skylder Nanna Clifforth, NOAH, mange tak for uvurderlige råd og forslag. Frie Bønder - Levende Land er La Via Campesina i Danmark.

Madsuverænitet i Danmark

Food Sovereignty in Denmark

Thors Lykke Forlag
c/o Ole Færgeman
Sibirien 19
8420 Knebel
Denmark

olefaergeman@gmail.com

Print: Form & Farve, Juelsminde

ISBN 978-87-999775-0-5 (trykt udgave)
ISBN 978-87-999755-1-2 (digital udgave, pdf)

2017

Indledning

Den internationale bevægelse for småbønder, La Via Campesina, lancerede for 20 år siden begrebet ”food sovereignty” eller ”madsuverænitet”. Ud over sikkerhed for, at der er mad nok (fødevarer sikkerhed), ligger der i begrebet, at der er demokratisk kontrol med produktion og fordeling af sund mad, tilpasset verdens forskellige madkulturer. Bæredygtig forvaltning af landbrugsjorden og havets fiskebestande forudsætter endvidere, at der i befolkningen er nok kompetente landmænd og fiskere. Beskyttelse og fremme af småskalalandbrug og -fiskeri er således centrale i begrebet, madsuverænitet ” (1) ¹ ².

Madsuverænitet har først og fremmest været møntet på det Globale Syd, og det er da også i lande i det Globale Syd, at det er skrevet ind i forfatninger som en menneskeret. Både FN og Verdensbanken, som er forpligtede til bekæmpelse af fattigdom, har derfor taget begrebet til sig, for Verdensbankens vedkommende indtil videre mere i princippet end i praksis.

Madsuverænitet kan umiddelbart forekomme irrelevant i et velhavende land som Danmark, hvor der er mere end rigelig mad i supermarkederne. Det er imidlertid nyttigt for en forståelse af betydningen af demokratisk kontrol med den langsigtede udvikling af fødevarer sektoren. I Danmark, som i andre europæiske lande, styres produktion, distribution og salg af fødevarer af stadig færre store erhvervsvirksomheder, hvis interesser ikke nødvendigvis er de samme som landmændenes, fiskernes, forbrugernes og det øvrige samfunds. I sagens natur er dette derfor ikke foreneligt med en forestilling om madsuverænitet.

Hertil kommer, at det fysiske grundlag for fødevarerproduktionen, dvs. landbrugsjorden, åerne, fjordene og havet omkring Danmark ikke altid forvaltes således, at naturen beskyttes og fødevarerproduktionen er sikret for vores efterkommere. Endelig har produktion og forbrug af fødevarer i Danmark konsekvenser for andre dele af verden. Madsuverænitet i Danmark har derfor begrænset mening, hvis den underminerer mulighederne for demokratisk kontrol med bæredygtig produktion af fødevarer i andre lande.

Det kan diskuteres, om madsuverænitet bedst overvejes i lokal, i dansk, i europæisk eller i endnu større sammenhæng. Begrebet selvforsyning er næsten det samme som madsuverænitet i lokal sammenhæng. I denne rapport lægger vi vægt på den europæiske og især den danske sammenhæng, fordi de love for landbrug og fiskeri, herunder love som udmønter krav fra EU, hvorigennem demokratisk kontrol med dansk fødevarerproduktion kunne udøves, overvejende gives på Christiansborg. Endvidere fokuserer vi på landbrug, idet fiskeri vil indgå i en mere omfattende rapport fra Forum for Madsuverænitet, hvortil vi har bidraget med de overvejelser, som fremgår af nærværende rapport.

---

¹ <https://nyeleni.org/IMG/pdf/DeclNyeleni-en.pdf>

² Agroøkologi i bredere forstand er stort set det samme som madsuverænitet, og det er på denne måde ”agroøkologi” anvendes eksempelvis af La Via Campesina. Som almindeligvis anvendt i Danmark har ”agroøkologi” i praksis derimod en mere begrænset betydning (<http://agro.au.dk/forskning/forskningsfaglige-flagskibe/>) som studiet af økologiske problemer i landbrug (klimagasser, skadedyr, næringsstoffer, jordens muldrag). For at undgå misforståelser taler vi i denne rapport derfor om madsuverænitet fremfor agroøkologi .

1.0.0.0 Har vi danskere styr på produktion af det vi spiser?

Af tre grunde kan vi helt miste egentlig kontrol med produktion af fødevarer. Den første er gradvis ødelæggelse af det fysiske grundlag for produktion af mad. Den anden er tab af ejerskab af det fysiske grundlag, først og fremmest landbrugsjord og fiskekvoter³. Og den tredje er bortfald af demokratisk kontrol med landbrug og fiskeri. Problemerne, som behandles hver for sig i det følgende, er således af agronomisk, juridisk og politisk art.⁴

1.1.0.0 Det fysiske grundlag for madproduktion

Rammerne for denne rapport tillader heller ikke en bred diskussion af alle de miljøproblemer, som truer vores landbrug og fiskeri. I hele verden, og således også i Europa, omfatter de bl.a. klimaforandringer, tørke og ørkendannelse, forurening, tab af biodiversitet, afskovning m.m. Vi begrænser os derfor til at omtale eksempler på selvskabte problemer, dvs. problemer som især landbruget selv har skabt.

1.1.1.0 Trusler mod dansk landbrugsjord

I 2013 udgjorde det danske landbrugsareal 26.278 km² (ca. 2,6 mio. hektar), dvs. ca. 62% af Danmarks samlede areal på 43.094 km². Siden 1982 er det dyrkede areal faldet fra ca. 2.900.000 hektar til 2.788.000 hektar i 1990 og til 2.669.000 hektar i 2012, hvilket svarer til et fald på ca. 8 % (ca. 4 % fra 1990 til 2012). Danmark er dog stadig et af de mest intensivt opdyrkede lande i verden(2). Hele 82 % af det dyrkede areal bruges til dyrkning af foder til husdyr, og samtidig lægger Danmark beslag på landbrugsarealer uden for grænserne til at understøtte produktionen og det reelle forbrug. Danmark importerer f.eks. soja fra Sydamerika fra et areal på størrelse med Sjælland og Falster for at fodre hovedsagligt grise (3). Det globale forbrug af landbrugsjord til produktion af landbrugsvarer forbrugt i EU var 269 mio. hektar i 2010, dvs. 43 % mere end det tilgængelige landbrugsland inden for EU(4).

Landbrugsjord forringes i hele verden, også i Danmark. I 2009 udgav forskere ved Aarhus Universitet en udførlig oversigt over trusler mod kvaliteten af landbrugsjorden i Danmark(5). Disse trusler er især jordpakning, fald i jordens organiske indhold, og jorderosion. Hertil kommer forurening med tungmetaller(6).

1.1.1.1 Jordpakning

I det danske industrilandbrug har man i kraft af fordelagtige skatteordninger kunnet anskaffe sig stedse større, dyrere, og tungere maskiner. De kører på hjul med brede dæk for at fordele trykket så meget som muligt, og de brede dæk skåner delvist de øverste jordlag imod jordpakning (sammenpresning eller "traktose"). De beskytter imidlertid ikke jorden på mere end 0,4 meters

---

³ Vi er bevidste om det problematiske i at tale om jord og havens fisk som ejendom fremfor "fællede," men rammerne for denne rapport tillader ikke en diskussion af det problem.

⁴ Med "kontrol" forstår vi, i denne sammenhæng, ikke den form for administrativ kontrol, som varetages eksempelvis af Fødevarestyrelsen, vigtig som den end måtte være i dagligdagen.

dybde. Dernede er det alene maskinens vægt, fordelt på antal hjul ("hjullasten"), som er afgørende, og pakning af de dybere jordlag er i Danmark et reelt og, oven i købet, stort set irreversibelt problem. Jordpakning ændrer jordens struktur. Bl.a. sker der en "cementering" på grund af frigørelse af fine lerpartikler til jordens vandfyldte porer. Det skader vigtige jordfunktioner, bl.a. evnen til at danne et godt såbed og evnen til at lede vand. Jorden eroderer, når den ikke kan bortlede regnvand (se nedenfor).

1.1.1.2 Tab af organisk materiale

I snit har dansk landbrugsjord over flere årtier mistet organisk materiale målt som kulstof. Det skyldes ophør med alsidigt sædskifte, begrænsning i areal med flerårige græsmarker, mere omfattende dræning, mere intensiv jordbearbejdning og fjernelse af halm og andet plantemateriale til andre formål end jordforbedring, f.eks. som biobrændsler. Konsekvenserne omfatter lavere udbytter og forbrug af mere brændstof til pløjning mm. Dertil kommer hensynet til det overordnede kulstofkredsløb, idet de øverste jordlag indeholder næsten tre gange så meget kulstof som atmosfæren(7). Et af landbrugets vigtigste mulige bidrag til at forhindre klimakatastrofe er at beskytte og forøge jordens indhold af organisk kulstof.

1.1.1.3 Erosion

Vind, vand og jordbearbejdning er de vigtigste årsager til erosion af jord. Efter etablering af læbælter og vinterafgrøder har vinderosion ikke været et stort problem i Danmark, men det vil det blive igen, efterhånden som læbælter fjernes for at gøre markerne store nok til de store maskiner. Trods de relativt flade landskaber er vanderosion derimod af betydning. På dyrkede marker mistes årligt 0,7 ton jord / hektar (median). Et sådant tab regnes for at være moderat, men det er ikke nødvendigvis reversibelt (gendannelse opvejer tab). Øverste grænse for reversibelt tab af jord er mellem 0,3 og 1,4 ton hektar⁻¹ år⁻¹ (8). På enkelte dyrkede marker er der målt tab på 37 ton jord hektar⁻¹ år⁻¹. I kuperet terræn flyttes jord fra bakketoppe til lavninger, når den pløjes og harves, og sådan jordbearbejdningserosion andrager typisk 20 ton jord hektar⁻¹ år⁻¹, det vil sige langt over tærsklen for reversibilitet.

1.1.1.4 Tungmetaller

Kobber og zink tilsættes svinenes foder for at fremme smågrisenes vækst, og zinkoxid tilsættes foderet for at forhindre fravænningsdiarré hos smågrise. I en undersøgelse fra Aarhus Universitet (6) har man fundet, at indholdet af især zink overskrider nul-effekt-grænserne i langt flere dyrkningsjorde end tidligere, dvs. at jorden indeholder så meget zink, at det skader mikroorganismer i jord og i vandmiljøet.. Der er dog meget betydelig variation i koncentrationerne i de undersøgte områder, både som følge af forskelle i landbrugspraksis og som følge af forskelle i jordbund og nettonedbør.

I afsnittet om demokratisk kontrol vender vi tilbage til jordbearbejdning i kuperet terræn. Foreløbigt konstaterer vi, at der samlet set således er tale om forringelser af, og yderligere trusler imod, kvaliteten af dansk landbrugsjord. Vi noterer os tillige, at store dele af den øvrige europæiske landbrugsjord tillige er forringet / truet, også af mekanismer som jordskred, forsuring og forsøltning.⁵

---

⁵ Hydroponisk landbrug erstatter muldjord med materialer som stenudd eller vermiculite, og interessen for denne form for "landbrug" skyldes dels erkendelsen af netop forringelsen af landbrugsjorde, dels fremvæksten af kæmpebyer (15-25 mio. indbyggere) med behov for lokal produktion af mad (urbant landbrug), evt. i dertil indrettede højhuse eller tårne

1.1.2.0 Fiskeri

Det fysiske grundlag for fiskeri er mindst ligeså truet som det er for landbrug. Af indlysende grunde er det vanskeligere at bedømme fiskebestandenes tilstand end landbrugsjordens, og der kan være stor forskel på forskernes og fiskernes bedømmelser. Myndighedernes lægger sig oftest et sted midt imellem. FAO udgiver årligt således en oversigt over verdens fangster som indberettet af nationale myndigheder. De globale industrielle fiskefangster steg frem til ca. 1995, hvorefter de, trods stedse mere effektive fiskeredskaber, i følge FAO har været stabile. Forskere ved University of British Columbia har, mere overbevisende, derimod vist, at globale fangster er klart aftagende, trods stedse mere effektive fiskeredskaber (9). Selv i Danmark savnes viden om de fleste fiskearters status, men landinger af hovedparten af de kommercielt udnyttede fiskearter er faldet markant, og der er ikke tvivl om, at habitatødelæggelse, eutrofiering og overfiskeri reducerer bestandene af vilde fisk i havet omkring Danmark (10). Fiskeri behandles indgående i hovedrapporten fra Forum for Madsuverenitet.

1.1.3.0 Beskyttelse og forbedring af det fysiske grundlag for produktion af nok mad og sund mad

1.1.3.1 Et regenerativt landbrug

Mennesket og alle andre livsformer indgår i økosystemer, hvori mikroorganismer, planter og dyr påvirker eller er gensidigt afhængige af hinanden. Naturens økosystemer er afgørende for planter, dyr og mennesker, og i sagens natur, om man så må sige, vil enhver form for landbrug, selv den mest skånsomme, i et eller andet omfang forstyrre økosystemer. Forstyrrelserne, og ødelæggelserne, afhænger dog netop af landbrugets metoder og omfang.

Egentlige landbrugstraditioner går ca. 10.000 år tilbage (i Danmark ca. 6.000 år, mens det industrielle landbrugs traditioner kun går ca. 250 år tilbage (i Danmark knap så længe) til begyndelsen af den industrielle revolution. Det såkaldt "traditionelle" landbrug har vi således haft i kun 2,5% af den tid vi har haft landbrug. Først igennem de sidste ca. 50 år, eller i 0,5% af landbrugets historie, har anvendelse af kunstgødning og sprøjtegifte spillet en central rolle i landbrugsproduktionen.

Produktionsmetoderne i det konventionelle ("traditionelle") landbrug har selv skabt mange af de problemer, som nu truer det nødvendige naturgrundlag for fødevarerproduktionen. Landbruget har derfor også muligheden for at vende denne udvikling ved at ændre produktionsmetoderne. Pga. nedslidningen af naturgrundlaget har vi nu brug for et landbrug, som er bæredygtigt i ordets fysiske (vs. erhvervsøkonomiske) forstand, dvs. et landbrug, som genopbygger (regenererer) naturgrundlaget for landbrug, først og fremmest jorden. Det sker eksempelvis ved at lagre kulstof, ved at bruge små, lette landbrugsmaskiner, ved at undgå erosion, ved at undvære pesticider og kunstgødning, ved at bruge staldgødning fremfor gylle, og ved at beskytte jordens og naturens økosystemer, genskabe biodiversitet inkl. mikrofauna, mm. Det kan ske med godt landmandsskab, multifunktionelle bedrifter og intelligent anvendelse af ny teknik (GPS, mm.), som ikke er forbeholdt det industrielle landbrug. Kært barn har mange navne, og i forskelligt omfang indgår den slags betragtninger i permakultur, i biodynamisk eller regenerativt landbrug og i agroøkologisk landbrug.

(vertikal landbrugsproduktion).

1.1.3.2 Et landbrug, som producerer tilstrækkelig mad

Hvor stor fødevarerproduktionen skal være, ideelt set og globalt set, er et spørgsmål om, hvor mange vi er, hvor hurtigt vi bliver flere, og hvad vi spiser. I Danmark er fødevarerproduktionens ønskelige omfang tillige et spørgsmål om hvor mange fødevarer og andre landbrugsprodukter, vi mener, vi skal eksportere. Den side af sagen er først og fremmest et politisk spørgsmål og i mindre grad et økonomisk spørgsmål, jf. landbrugets begrænsede betydning for dansk nationaløkonomi (11).

På verdensplan produceres der allerede mere end mad nok til at brødføde hele befolkningen, men maden er ulige fordelt⁶. Næsten en milliard mennesker er derfor fortsat underernærede, fordi de ikke har råd til at købe den mad der er⁷. Hyppigt fremførte forestillinger om behov for en drastisk forøgelse af fødevarerproduktionen på verdensplan er derfor baseret på en kritisabel politisk accept af anvendelsen af store dele af vegetabiliske kalorier til dyrefoder og biobrændsel, af uretfærdig fordeling af både vegetabiliske og animalske fødevarer, af dårlig opbevaring, af spild af mad, og af overernæring af de købedygtige⁸. Disse problemer er således også i høj grad politisk bestemte. De er ikke først og fremmest tekniske.

1.1.3.3 Et landbrug, som producerer sund mad

For meget sukker er forbundet med øget risiko for fedme, og for meget kød fra de firbenede husdyr (ko, gris, får og ged) er forbundet med større risiko for kræft i tyktarmen. Den enorme produktion af husdyr i verden og i Danmark er tilmed en af de vigtigste årsager til klimaforandringer, som i sig selv er en sundhedstrussel i form af vold, sult, epidemier, mm(12). Anvendelse af pesticider øger risiko også for visse former for kræft, og anvendelse af antibiotika øger risikoen for infektioner med resistente bakterier. I denne rapport kan vi ikke omtale samtlige sundhedsproblemer forbundet med moderne landbrug, men som eksempel diskuteres vort problem med antibiotika, fordi det illustrerer samspillet mellem forskning, sundhedsvæsen, industri og myndighederne.

Sygdom pga bakteriel resistens imod antibiotika er en simpel følge af overforbrug af disse lægemidler i sundhedsvæsenet og især i landbruget. I 2014 blev der således anvendt 114 tons antibiotika (målt som aktivt stof) til dyrene, herunder 86 tons til svinene, dvs. betydeligt mere end de 53 tons antibiotika (aktivt stof), som blev anvendt til syge mennesker (13). Forbruget skal reduceres med mindst 90 %, hvis resistensproblemet skal løses(14), men denne bakteriologiske forståelse afvises af landbrugsindustrien, den ignoreres af sektorforskningsinstituttet under Ministeriet for Sundhed og Forebyggelse (Statens Serum Institut, som nu er delvist solgt til Aljomaih Group, et saudiarabisk investeringsfirma⁹, og den er formentlig ukendt for politikerne.

Vi diskuterer sektorforskningsinstitutterne lidt længere fremme i denne rapport. Vigtigste statslige instans i denne sammenhæng er Fødevarestyrelsen under Ministeriet for Miljø og Fødevarer, og Rigsrevisionen har kortlagt nogle af de alvorlige mangler i Fødevarestyrelsens indsats og eksplicit anført, hvorledes styrelsen har taget hensyn til industrien(15). Resultatet af den førte politik er en vedvarende epidemi af sygdom hos mennesker og endda dødsfald pga smitte med ”husdyr-MRSA (methicillin resistente staphylococcus aureus).” På længere sigt kan bakteriel resistens imod antibiotika gøre det umuligt i der hele taget at behandle infektioner, som kan være dødelige (”postantibiotisk æra”).

Det enorme forbrug af antibiotika i landbruget er alene drevet af hensynet til den intensive

⁶ <http://www.fao.org/docrep/005/AC911e/ac911e05.htm>

⁷ <http://www.fao.org/docrep/x8200e/x8200e03.htm>

⁸ <http://www.fao.org/save-food/resources/keyfindings/en/>

⁹ <http://www.ajvaccines.com/About>

produktion, især af svin, som i sig selv indebærer velkendte problemer for dyrevelfærd (halekupering, pladsbegrænsning, mm).

Det er imidlertid så heldigt, at det er sundt at spise hvad planeten bedst kan tåle at landbruget fremstiller. Det vil sige at vi bør spise mere vegetabilsk, både fordi det er sundt overvejende at spise planter fremfor dyr, og fordi landbrugets bidrag til klimaforandringer og ødelæggelse af økosystemer i så høj grad skyldes den animalske produktion. Som eksempel på dette heldige sammenfald er der videnskabeligt set gode grunde til, at indtaget af rødt kød, især i forarbejdede former, i gennemsnit reduceres til mindre end 300 gram om ugen for at forebygge kræft i tyktarm og endetarm, hjertekarsygdom og type 2 diabetes (16). I Danmark er 300 gram/uge ca. en tredjedel af det nuværende indtag (17). Tilsvarende er der klimatologisk set gode grunde til, at antallet af husdyr skal reduceres betydeligt.

En sund kost, som skader miljø og klima mindst, indebærer at:

- 1) maden fremstilles med ingen eller minimal anvendelse af pesticider, kunstgødning, antibiotika og tungmetaller
-
- 2) maden sammensættes med
  - lidt eller intet rødt kød (ko, gris, får, ged)
  - mange komplekse kulhydrater (grønsager, frugt, fuldkorn, bælgfrugter)
  - få simple kulhydrater (sukker, frugtsukker, som i sodavand)
  - flest gode fedtstoffer (flerumættede fedtstoffer med en samlet ratio $\omega 6/\omega 3$ fedtstoffer under $5/1^{10}$), dvs. nødder, vegetabiliske olier, fede fisk, evt. mælk fra græsfodrede køer, som også indeholder relativt meget $\omega 3$ fedt
  - få dårlige fedtstoffer (især transumættet fedt)
  - tilstrækkeligt men ikke for meget protein (vegetabilsk, evt. også mælk, æg og lidt kød)

Denne kostsammensætning er ikke nødvendigvis forenelig med en lind strøm af fashionable kostråd beregnet på velhavere ("stenalder" kost, low-carb-high-fat kost, glutenfri kost, nutrigenetik, mm), og den stemmer ikke med den aktuelle landbrugspolitiske vægtning af animalsk produktion. Til gengæld passer den fint med den p.t. herskende videnskabelige konsensus om god ernæring(18).

1.2.0.0 Ejerskab af ressourcer

Siden 1950'erne har ejerskab af den danske landbrugsjord undergået væsentlige ændringer, som er sket stort set uden at være genstand for offentlighedens eller mediernes interesse eller alvorlige politiske diskussioner. De vigtigste ændringer er koncentration af ejerskab til jord og deregulering af ejerskabsforhold, således at landbrugsjord, også den danske, er blevet en handelsvare på internationale markeder. Hertil kommer ejerskab af såkaldt immaterielle ressourcer som patenter.

1.2.1.0 Koncentration af ejerskab og den internationale handel med landbrugsjord ("land grabbing").

Siden midten af det 20. århundrede er antallet af landbrugsbedrifter i Danmark faldet fra ca. 200.000 til ca. 35.000, og centrale aktører ønsker, at denne "strukturudvikling" i 2050 resulterer i kun 1.000 store industrilandbrug(19), det vil sige omtrent samme antal store landbrug som i det 18.

---

¹⁰ En $\omega 6/\omega 3$ ratio på mindre end $5/1$ betyder, at mindst $1/5$ af de flereumættede fedtstoffer skal være $\omega 3$.

århundrede. Dengang tilhørte de fleste fæstegårde kun 700 store godser(20). Magten over landbrugsjorden er således på vej til at blive ligeså koncentreret, som den var før Danmark i det 19. og 20. århundrede gradvist blev demokratisk.

“Strukturudvikling” er den pseudotekniske betegnelse for koncentration af ejerskab af landbrugsjord, som oftest anvendes i Danmark. Der er mindst 2 forklaringer på landbrugets ”strukturudvikling.”

Den første er ”landbrugets trædemølle,” et begreb formuleret i 1958 af Willard Cochrane, som var amerikansk landbrugsøkonom(21). En omgang i trædemøllen, som oprindeligt formuleret, indledes med, at nogle få landmænd får større udbytter, fordi de hurtigt tager en ny teknik i anvendelse, f.eks. en bedre traktor. De kan derfor bringe flere produkter på markedet, og priserne falder derefter hurtigt på grund af landbrugsprodukters lave ”priselasticitet.” Nogle af de langsomme landmænd, som ikke har investeret i ny teknik, går derfor konkurs, deres jorde opkøbes af deres hurtigere kolleger, og der kommer færre produkter på markedet. Priserne stiger på ny, og hurtige landmænd får råd til endnu en omgang i trædemøllen, stærkt hjulpet af skattereglerne for fradrag af udgifter til anskaffelse af maskiner.

Hertil kommer dog en anden forklaring, nemlig den politiske. Den koncentration af ejerskab af landbrugsjord, som til dels skyldes den teknologiske trædemølle, omsættes i talrige forskellige former for politisk indflydelse og magt. De store landmænd får bedre muligheder for at påvirke lovgivningen. Hertil kommer de mekanismer, som ligger til grund for øget økonomisk ulighed (22): vi tjener flere penge ved at have penge end ved at arbejde, fordi forrentning af kapital er en eksponentiel funktion.

Ligesom i flere andre lande har man i Danmark gradvist liberaliseret de love, som regulerer handel med landbrugsjord. Hverken bopæl eller uddannelse indgår nu i ufravigelige krav til ejerskab af dansk landbrugsjord, og der er ikke længere loft over, hvor megen jord en enkeltperson eller selskab kan eje. Såvel udenlandske som danske aktieselskaber eller kapitalfonde kan endvidere købe landbrugsjord i Danmark, og med de sidste ændringer af de danske landbrugslove i 2015 bortfaldt kravet om, at en uddannet landmand skulle have bestemmende indflydelse på en gård, som eksempelvis ejes af en udenlandsk kapitalfond. På grund af relativt høje jordpriser har udlændinges opkøb af landbrugsjord i Danmark tidligere antagelig været relativt beskedent, men jordpriserne er nu faldet, og udenlandske investorerers interesse for køb af dansk landbrugsjord er stigende ¹¹.

Der hersker imidlertid en besynderlig usikkerhed om omfanget af udenlandsk opkøb af dansk landbrugsjord. I modsætning til mange andre stater har den danske stat, takket være omfattende offentlige registre, særdeles gode muligheder for at følge med i omfanget af udenlandske opkøb. Ikke desto mindre har statens Landbrugs- og Fiskeristyrelsen (tidligere NaturErhvervstyrelsen) netop ikke et sådant overblik, idet styrelsen hverken registrerer udenlandske enkeltpersoners eller selskabers direkte eller indirekte (via stråmænd) opkøb af dansk landbrugsjord. Den danske Stat har således ikke sat sig i stand til at følge med i, hvad der foregår. Det bemærkes, at udenlandsk landbrugsindustri og udenlandske finansinstitutioners opkøb af dansk landbrugsjord sker med støtte fra politiske partier, som bryster sig af at værne om det danske.

Det er muligt, at den danske stat har bedre overblik over det modsatte fænomen. Den støtter i det mindste danske landbrugsindustriens opkøb eller forpagtning af landbrugsjord i udlandet, især i det østlige Europa. Industrilandbruget og den danske fødevarerindustri modtager således støtte fra den danske stat, fra EU og fra Verdensbanken til ekspansion i udlandet. Det sker eksempelvis i form af garantier fra Statens Eksportkreditfond, og Verdensbankens International Finance Corporation har

---

¹¹ <http://www.agrimoney.com/news/news.php?id=10427>

ydet lån til den danske fødevaregigant Arlas ekspansion i Sydamerika.

Danske investeringer i form af køb eller leje af landbrugsjord i udlandet er temmelig omfattende (www.landmatrix.org) og indtil videre dermed formentlig langt større end udlændinges opkøb af landbrugsjord i Danmark. De falder endvidere utvetydigt ind under begrebet "land grabbing"(23, 24), som i første omgang blev møntet på udlændinges opkøb / forpagtning af store landbrugsarealer i udviklingslandene.

Alle former for koncentration af ejerskab af landbrugsjord, herunder den koncentration som følger af jordtilraning eller "land grabbing", undergraver muligheder for madsuverænitet: desto færre mennesker, som ejer landbrugsjord, desto mindre kontrol har befolkningen naturligvis med produktion af mad. Og desto mere bliver små producenter også pressede, bl.a. til at arbejde under kontrakter for store virksomheder. Men "land grabbing" illustrerer også det fænomen, som på engelsk kaldes "commodification," dvs. at gøre noget til en handelsvare. Ligesom landbrugets råvarer og andre fysiske ressourcer er landbrugsjord blevet en international handelsvare, takket være den deregulering af markeder, som også har gjort det lettere at spekulere, såvel i landbrugets råvarer som i landbrugsjord. Spekulation er den vigtigste årsag til den ustabilitet i priser på råvarer og jord, som skaber hungersnød og truer tilværelsen for landmænd(25).

Et lands befolkning mister selvsagt kontrollen med landets jord, og dermed grundlaget for madproduktion, når jord handles internationalt. Mulighederne for at bevare en form for madsuverænitet aftager derfor ligefrem som funktion af stigningen i en sådan handel.

1.2.2.0 Konsolidering og patenter

I den europæiske debat bruges "konsolidering" til at betegne, ikke kun koncentration af ejerskab af landbrugsjord, men også koncentration af andre ressourcer i hele landbrugskæden, fra frø, sprøjtemidler, genetiske ressourcer, transport- og forarbejdningssystemer til detailhandlen. Konsolidering af genetiske ressourcer er særlig problematisk og omtales derfor ganske kort.

I 1990 tiltrådte Danmark den Europæiske Patentkonvention. I følge artikel 53 i konventionen¹² kan planter og dyr ikke patenteres. Ikke desto mindre har den Europæiske Patentmyndighed, hvori Danmark har været medlem, også siden 1990, udstedt en lang række patenter på planter og dyr, endda selvom de er frembragt ved traditionelt avlsarbejde (genmodificerede frø og planter er automatisk patenterede). Denne grove tilsidesættelse af konventionen gør det muligt for store selskaber, også på denne måde, at eje vigtige dele af grundlaget for fødevareproduktion. Patentmyndigheden finansieres bl.a. af gebyrer fra patentansøgerne¹³. Hverken den Europæiske Patentmyndighed eller den Europæiske Patentdomstol er en del af den Europæiske Union.

1.2.3.0 Ejerskab og landbrugsgæld

Den samlede danske landbrugsgæld anslås at være ca. 350 milliarder kroner¹⁴, et stort problem for hele det danske samfund, især når renten igen stiger. Andre europæiske lande har ikke dette problem. Det er et dansk problem, skabt af uforsigtige landmænd, pengeinstitutters og brancheforeningens uansvarlige rådgivning, og mange års landbrugs- og skattepolitik, som bl.a. har medført vældige stigninger i prisen på jord frem til 2008. Jordprisernes stigning omsættes til

¹² <https://www.epo.org/law-practice/legal-texts/html/epc/2016/e/ar53.html>

¹³ <https://www.keinpatentaufleben.at/node/127>

¹⁴ <http://www.dst.dk/da/Statistik/emner/erhvervslivets-sektorer/landbrug-gartneri-og-skovbrug/jordbrugets-oekonomi>

kapitalflugt fra landbruget, når et landbrug sælges til søn eller datter, eller når det handles på anden måde. Næsten halvdelen af landbrugsgælden skyldes iflg. Natur- og Landbrugskommissionen denne ”nettolåneoptagelse i forbindelse med ejerskifte”¹⁵.

Med en ændring af landbrugsloven i 2015 søgte man at nedbringe gælden ved at lette adgangen til penge fra danske eller udenlandske aktieselskaber, erhvervsdrivende fonde, kapitalfonde, mm. ved at fjerne det som Natur- og Landbrugskommissionen havde kaldt ”landbrugslovens barrierer for selskabsdannelse.”

For det første skulle små landmænd ikke længere have ”fortrinsstilling” til naboens jord, hvis naboen gerne ville sælge den. Denne fortrinsstilling blev med rette kaldt den lille landmands sidste bastion, men den lille landmands interesse i at få lidt mere jord, der grænser op til hans egen jord, måtte ikke stå i vejen for det store aktieselskabs interesse i at købe jord hvor som helst det kunne.

For det andet skulle landmanden i et evt. aktieselskab ikke længere have bestemmende indflydelse. Antagelsen var, at en investor ville se sig om efter noget andet at sætte sine penge i, hvis ikke han kunne bestemme, hvorledes landbrugsbedriften skulle drives.

Af mange grunde har lovændringen ikke nedbragt landbrugsgælden. Her skal vi blot gentage, at tab af kapital fra landbruget i forbindelse med ejerskifte er den vigtigste enkeltårsag til den store landbrugsgæld, og lovændringen opmuntrede netop til spekulation i stigning og fald i priser på jord, fordi investorers interesse i landbrug først og fremmest er udsigten til at realisere kapitalgevinster. Landbrugsbedriften i sig selv medfører erfaringsmæssigt sjældent noget større overskud.

Ledelsen af en udenlandsk kapitalfond eller et dansk aktieselskab, f.eks. en pensionskasse, kan være nok så socialt ansvarlig, men dens primære ansvar er at skabe overskud til selskabets ejere, og den vil sælge gården, hvis jordpriserne stiger så meget, at aktionærerne kan få et større udbytte. Spekulation i jordhandel og risiko for endnu større landbrugsgæld blev derfor ikke forhindrede ved lovændringerne. Det er godt, at Danmarks Naturfredningsforenings og Økologisk Landsforenings nyligt etablerede Danmarks Økologiske Jordbrugsfond, som også baseres på udstedelse af aktier, vil kunne prioritere hensyn til landmandsskab over gevinst ved salg, men den vigtigste indsats vil være etablering af en statslig jordbrugerfond, som diskuteres i næste afsnit.

Indtil videre kan imidlertid konstateres, at den danske stat ikke har gjort noget væsentligt for at nedbringe landbrugsgælden, som undergraver suveræniteten over produktion af mad.

1.2.4.0. Genoprettelse af hensigtsmæssige ejerskabsforhold

Landbrugsjord er genstand for spekulation i jordprisernes op- og nedture, men landbrugsjord burde i stedet betragtes som den begrænsede ressource, jord vitterligt er. Ifølge det synspunkt har landmanden ret til det fulde udbytte af sin arbejdsindsats, men han eller hun skal ikke nødvendigvis kunne hverken tjene eller tabe penge på de stigninger eller fald i prisen på jord, som skyldes samfundsudvikling. EUs landbrugsstøtte tjener som et godt eksempel. Størstedelen heraf, Søjle 1, udmøntes som en simpel betaling per hektar jord. En sådan støtte øger naturligvis jordens værdi ved salg, dvs. at landbrugsstøtten ”kapitaliseres” i jordpriserne.

Tanker om fuld grundskyld, som er en årlig skat på al jord i Danmark, indgik i udformning af tidligere jordbrugslovgivning, især i dansk landbrugs storhedstid i begyndelsen af det 20. århundrede, men de tanker er stort set gået i glemmebogen, selv blandt nutidens socialdemokrater

---

¹⁵ http://www.naturoglandbrug.dk/Files/Filer/NLKOM/Publikationer/statusrapport_med_links.pdf

og de radikale. I betragtning af bl.a. landbrugsgældens størrelse bør vi genoverveje de tilgrundliggende spørgsmål om ejerskab og beskatning af jord.

Mere umiddelbart bør vi i Danmark

1. etablere en statslig jordbrugerfond, som kan købe fallerede landbrugsejendomme og udstykke og forpagte dem, eksempelvis til unge landmænd, som kunne købe ejendommen af fonden, når fonden og han eller hun har set, at han eller hun magter opgaven. I modsætning til aktieselskaber og kapitalfonde behøver en statslig jordbrugerfond ikke at se sig om efter fortjeneste ved salg af et landbrug. Hvorledes en statslig jordbrugerfond kunne se ud blev beskrevet af et Fødevareministerielt udvalg i august 2001 (26). Udvalget beskrev også, hvorledes selve loven kunne se ud. Efter regeringsskiftet i november samme år blev jordbrugerfonden imidlertid ikke til noget, heller ikke i den udformning den fik i Enhedslistens forslag til Folketingsbeslutning i 2010. De borgerlige partiers modstand byggede på mistillid til statseje, herunder statseje af jord. Det bemærkes, at i Danmark udgør statsejet jord kun ca. 5 % af landets areal. I kapitalens højborg, USA, er det ca. 28 %.
2. forlange, at staten hurtigst muligt registrerer og offentliggør registreringer af udenlandske landmænds og selskabers opkøb af dansk landbrugsjord
3. sørge for, via EU, at det igen bliver tilladt at lade ejerskab af dansk landbrugsjord forudsætte dansk statsborgerskab
4. gennemføre en jordreform, som indebærer udstykning af store bedrifter i små, jf. Dalbyplanen, som er Frie Bønder Levende Lands bud på hvorledes en sådan udstykning kunne se ud. En landbrugsbedrift på 600 hektar udstykes eksempelvis i 19 mindre bedrifter på størrelser fra 10 til 80 hektar. Resultatet er langt flere landbofamilier, lidt flere landarbejdere, en del flere landbrugsmaskiner, langt større variation i markenes planter og i staldenes dyr, en mere stabil økonomi og et 10 gang større skattegrundlag for kommuner og stat¹⁶.
5. genindføre små landmænds "fortrinsstilling" til naboens jord, hvis naboen gerne vil sælge den. At købe tilgrænsende jord er god arrondering (arrondering betyder afrunding eller sammenlægning), mens køb hvor som helst er dårlig arrondering, fordi gårdens jordstykker kommer til at ligge langt, evt. mange kilometer, fra hinanden.
6. sørge for, at Eksporthandelskreditfonden overholder FAOs retningslinjer for investeringer i landbrug i andre lande (FAO 2012)
7. forbyde patenter på liv og genetiske ressourcer (frø, planter, husdyr m.m.)
8. yde uddannelsesmæssig og økonomisk støtte til unge danskeres indtræden i landbruget som selvstændige landmænd- og kvinder

1.3.0.0 Demokrati: underskud og genoprettelse

Folketinget er kernen i det danske demokrati, og Folketinget skal oplyses sandfærdigt, hvis det skal tjene den danske befolkning. Folketinget er imidlertid ikke blevet redeligt oplyst om vigtige landbrugspolitiske spørgsmål, selvom sådanne spørgsmål har været klart belyst, overvejende ved arbejde udført på universiteterne.

---

¹⁶ <http://voresomstilling.dk/projekt/mere-jord-pa-flere-haender-dalby-planen/409>

1.3.1.0 Vildledning af Folketinget

Tre sager illustrerer undergravning af den demokratiske kontrol med produktion af mad.

1.3.1.1 Landbrugspakken

De borgerlige partier ønskede at afhjælpe landbrugets dårlige økonomi ved at tillade udbringning af mere kunstgødning og gylle på markerne, og i januar 2016 vedtog de den smalle Venstre-regerings lovforslag, som gjorde det lovligt for landbruget at gøde jorden endnu mere, bl.a. med kvælstof. Da det kom frem, at ministeriets embedsmænd havde censureret eller fordrejet de relevante oplysninger i universitetsforskernes rapporter, som skulle have været Folketinget bekendt, måtte i første omgang Miljø- og fødevarerministeren træde tilbage(27). Alligevel blev loven vedtaget. Resultatet er yderligere belastning af økosystemer i jord, søer, vandløb, fjorde og havet omkring Danmark.

1.3.1.2 Antibiotika

Ovenfor anførte vi, at Rigsrevisionen har kortlagt hvorledes Fødevarestyrelsen under Ministeriet for Miljø og Fødevarer har taget hensyn til industrien i sine redegørelser til ministeren om MRSA epidemien(15). I efteråret 2016 blev det yderligere dokumenteret, hvorledes styrelsens Veterinærdirektør havde slettet Fødevarerinstitutionens (Danmarks Tekniske Universitet) anbefaling om undersøgelse af avlsgårdene i de dokumenter, der senere blev sendt til Folketinget.

Sagerne om landbrugspakken og antibiotika er velkendte. Det samme kan ikke siges om sagen om visse trusler mod landbrugsjorden, som derfor skildres lidt mere udførligt.

1.3.1.3 Jorderosion

Som omtalt i forrige afsnit sker der en langsom forringelse af landbrugsjorden i hele Europa, også i Danmark. EU Kommissionen udformede derfor et ”Jordrammedirektiv” med beskrivelse af problemer og løsninger, og forskere ved Aarhus Universitet skrev en grundig rapport mhp udmøntning af Jordrammedirektivet i Danmark (5). De væsentligste problemer i Danmark er, som omtalt ovenfor, jordpakning (på grund af landbrugets tunge maskiner), nedgang i jordens indhold af organisk materiale og erosion (især vanderosion og jordbearbejdningserosion). Efter 8 års forhandlinger kunne EUs Ministerråd dog ikke nå til enighed om direktivet, som Kommissionen derfor trak tilbage i 2014. Den danske rapport blev lagt i skuffen.

Allerede i 2011 havde den Europæiske Revisionsret imidlertid fundet, at Danmark ikke efterlevede EUs standarder for beskyttelse af landbrugsjord mod erosion, og et år senere bad NaturErhvervstyrelsen (nu Landbrugs- og Fiskeristyrelsen) derfor forskerne ved Aarhus Universitet om en vurdering. I ”Notat om begrænsning af jorderosion på stærkt skrånede landbrugsarealer” opsummerede forskerne de væsentligste nødvendige tiltag, bl.a. at arealer med over 12 % hældning i særlig grad måtte beskyttes imod erosion(28).

På forskernes ”faglige grundlag” udarbejdede NaturErhvervstyrelsen herefter nye regler¹⁷ men heri var 12 % hældning ændret til 12 graders hældning. Det kunne lyde som en teknisk detalje, men da

---

¹⁷ <http://naturerhverv.dk/nyheder-og-presse/nyheder/nyhed/nyhed/ny-erosions-regel-beroerer-enkelte-risikofyldte-jorder/>,

12 graders hældning = 21 % hældning, og da man forøgede ”bagatelgrænsen” for berørte arealer fra 2000 til 5000 kvadratmeter, lykkedes det styrelsen, stærkt presset af landbrugsorganisationer, at begrænse erosionstruede landbrugsarealer til 236 hektar, dvs mindre end 1/10 promille af Danmarks 2,6 millioner hektar landbrugsjord¹⁸.

Styrelsens manipulation af forskernes redegørelser har betydet, at den danske stat intet reelt har gjort for at beskytte dansk landbrugsjord imod erosion.

1.3.2.0 Universiteterne

Fælles for de landbrugspolitiske sager om landbrugspakken, antibiotika og jorderosion er således, at det er lykkedes landbrugsindustrien og ministre med sympati for industrien at presse ministerierne embedsmænd til vildledning af Folketinget (og offentligheden) ved at fordreje de oplysninger, universiteterne har leveret, bl.a. som led i den ”forskningsbaserede myndighedsbetjening.”

Europæiske universiteternes opgave har været undervisning baseret på uafhængig forskning (Humboldtske universitetsmodel). I Danmark blev universiteterne i 2007 imidlertid lagt sammen med flere sektorforskningsinstitutter, hvis opgave det var at betjene ministerier med viden som kunne begrunde forslag til lov. Den opgave blev nu pålagt universiteterne i form af ”forskningsbaseret myndighedsbetjening,” og universitetsforskernes forpligtelse til at betjene myndighederne har, som vist i de 3 eksempler ovenfor, forstærket en nu kronisk usikkerhed om forskeres uafhængighed.

Der er mange penge i at betjene ministrene. I følge “Aftale i 2015 mellem Aarhus Universitet og Fødevareministeriet om udførelse af forskningsbaseret myndighedsbetjening m.v. ved Aarhus Universitet, DCA – Nationalt Center for Fødevarer og Jordbrug, 2015-2018” modtager DCA årligt mere end en kvart milliard kroner (271,2 millioner i 2016) til “løsning af opgaver vedrørende jordbrugsforhold.” Omend aftalen fordrer, “at forskningsfaglig vurdering skal adskilles fra senere beslutning/håndtering fra politikeres og myndigheders side,” er centerets forskere afhængige af ministeriet, som i sig selv er nært forbundet med landbrugets brancheforeninger, jf. eksempelvis, at den nuværende administrerende direktør for Landbrug & Fødevarer tiltrådte sin stilling mindre end et år efter, at hun havde været Minister for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri.

Danske universitetsforskere har aldrig været helt uafhængige af statsmagten, fordi Københavns universitet og alle yngre danske universiteter fra deres stiftelse har været statsfinansierede, men uafhængigheden blev illusorisk ved fusionen med sektorforskningsinstitutterne, ved den resulterende forpligtelse til betjening af myndighederne og ved den universitetsreform, som medførte, at industrien blev repræsenteret i universiteternes ledelser.

Ikke desto mindre er universiteterne vigtigste kilde til oplysning af Folketinget, og universiteterne er nu en lille men integreret del af en stat, som udvikler sig i korporativ retning (fra latin, corpus = legeme, dvs. staten og industri danner et legeme, en helhed). I Danmark er magten, iflg. en social netværksanalyse, koncentreret i industri og finansvæsen, som derfor udøver betydelig indflydelse på løsning af vigtige politiske spørgsmål, herunder, som lige set, de landbrugspolitiske(29).

De seneste danske regeringer har eksempelvis fulgt brancheforeningens (Landbrug & Fødevarers) ønske om netop at øge fremfor at reducere den animalske produktion, og, som diskuteret ovenfor, overtalte den smalle Venstre-regering Folketingets flertal til at tillade landbruget netop at udbringe mere fremfor mindre husdyrgødning og handelsgødning. Tillige har Danmark, i modsætning til

---

¹⁸ <http://fst.dk/nyheder-og-presse/nyheder/nyhed/nyhed/erosionsreglen-er-aendret/>

lande som Sverige og Holland, netop støttet en forlængelse af EU Kommissionens tilladelse til brug af glyfosat, selvom WHO's ekspertgruppe om kræft (International Agency for Research on Cancer) anser glyfosat for sandsynligvis at være kræftfremkaldende¹⁹ og det figurerer på Arbejdstilsynets liste over kræftfremkaldende stoffer. Endelig har den danske regering afvist at udnytte EU's ordning for omfordeling af landbrugsstøtten, som kunne hjælpe de mindste landmænd, jf. afsnit 2.1.0.0..

1.3.3.0 Hvordan genetablerer vi demokratisk kontrol med produktion af mad?

1.3.3.1 reformer af politisk praksis

- 1) Ministre og deres embedsmænd skal, uden undtagelse, oplyse Folketinget sandfærdigt og fyldestgørende, herunder om universiteternes analyser, vurderinger og evt. anbefalinger.
- 2) Universiteterne skal igen kunne efterleve principperne i den Humboldtske universitetsmodel, dvs. ubetinget akademisk frihed for universitetets forskere og lærere og personlig udvikling af de studerende gennem undervisning baseret på fri og uafhængig forskning. "Forskningsbaseret myndighedsbetjening" bør afskaffes som opgave for universiteterne, og grundforskning skal styrkes for at genoprette balancen mellem grundforskning og anvendt forskning.
- 3) De gyldne svingdøre mellem ministerposter og direktørstillinger i erhvervslivet, herunder landbrugets organisationer, skal lukkes.

Desto mindre realistiske sådanne reformer af den stadig mere centraliserede og korporative stat måtte være, desto vigtigere er det at udvikle demokratiet, og den demokratiske kontrol med madproduktionen, regionalt og lokalt.

1.3.3.2 Lokal fødevarerproduktion

Sunde og velrustede samfund brødføder sig selv. Det kunne vi gøre i Danmark, men p.t. gør vi det ikke. Dansk landbrug producerer ganske vist langt flere fødevarer- eller foderkalorier end vi spiser, og eksporten af fødevarer er 3 gange større end importen²⁰, men produktionen er specialiseret til dyr og foder til dyr. Tilmed er produktionen afhængig af import af yderligere store mængder dyrefoder, og mindst 12% af vores egen mad er også importeret²¹.

USA førte an i industrialisering og centralisering af fødevarer systemet, og interessen for alternativer, især lokal produktion af fødevarer, opstod også først i USA. Det var i begyndelsen af 1980'erne. Det blev dog hurtigt klart, at udpegning af fordele og ulemper ved lokal fødevarerproduktion ikke er enkel. Udover vanskelighederne ved at definere, hvad man skal forstå ved "lokal", viser beregninger eksempelvis, at forbrugeren gør sig skyldig i større klimaaftryk ved at købe danske drivhustomater fremfor importerede tomater dyrket på friland i det sydlige Europa. For stort set alle andre madvarers vedkommende er klimabelastningen dog mindre for lokalt fremstillede fødevarer²², og tager man hensyn til en række andre variable,

---

¹⁹ <http://www.iarc.fr/en/media-centre/iarcnews/pdf/MonographVolume112.pdf>

²⁰ <http://www.statistikbanken.dk/DKTEC1>

²¹ https://www.leksikon.org/sort_stat.php?id=162

²² <http://etd.dtu.dk/thesis/239189/Rapport.pdf>

- 1) mere aktivitet samt en større og yngre befolkning i landdistrikterne
- 2) bedre skattegrundlag for landkommuner
- 3) mere biodiversitet
- 4) ofte sundere mad
- 5) ofte bedre landmandsskab
- 6) ofte bedre naturforvaltning
- 7) mere selvforvaltning i producentens valg af fødevarer / bedriftens fysiske forhold
- 8) mere selvforvaltning i forbrugers valg af / indsigt i produktion
- 9) potentielt større fødevarer sikkerhed pga større fleksibilitet og mindre risiko for systemisk fødevarerforurening med bakterier, svampe, mm

har lokal, småskalaproduktion af fødevarer mulighed for at være den industrialiserede storskalaproduktion overlegen.

I Danmark er der talrige former for lokal fødevarerproduktion. Sammenlignet med den industrialiserede fødevarerproduktion er den lokale, såvel i produktions- som distributionsleddet, imidlertid kendetegnet ved

- 1) mindre grad af organisering / koordinering / professionel rådgivning
- 2) svag privat og offentlig finansiering
- 3) utilstrækkelige forretningsplaner (geninvestering mm)
- 4) vanskeligheder ved at efterleve krav fra myndighederne, som er blevet til i kraft af eksportorienterede storskalaproducenters politiske indflydelse.

Det vil sige, at lokal fødevarerproduktion, hvor velbegundet og tiltalende den end måtte være i dagens Danmark og Europa, har vanskelige betingelser og er derfor relativt svagt funderet. Det er således nødvendigt, at der indledes en offentlig, herunder politisk diskussion af hvorledes den kan styrkes nationalt og europæisk.

2.0.0.0 Den fælleseuropæiske landbrugspolitik

2.1.0.0 Danmarks udmøntning af den fælleseuropæiske landbrugspolitik

Den fælles europæiske landbrugspolitik (Common Agricultural Policy, CAP) er central i alle overvejelser om madsuverænitet i Europa og i Danmark, og der var mange gode hensigter, da den skulle udformes for perioden 2014 til 2020. Natur og miljø skulle tilgodeses under sloganet, "Public Goods for Public Money", og Frankrig havde udvirket en ordning, som kunne tilgodeses de mindre landmænd. Desværre er det ikke gået som håbet, hverken for naturen eller for de mindre landmænd. Ej heller i Danmark

Den del af EU's budget, som bruges på landbrugsstøtten, er faldet fra 71% i 1984 til 39% i 2013, omend der anvendes 412 mia. euro hertil. Søjle 1 (76 %) er direkte indkomststøtte til landmændene, mens Søjle 2 (24 %) er de midler, der kan bruges til innovation og til grøn og lokal udvikling ("Landdistriktprogrammet"). Medlemslandene kan overføre op til 15% af midlerne i Søjle 1 til Søjle 2 (det kaldes "modulation"), hvilket kan hjælpe miljø og natur. De kan imidlertid også overføre midler fra Søjle 2 til Søjle 1. Det kaldes "omvendt modulation", som favoriserer (større) landbrug fremfor netop miljø, natur og udvikling i landdistrikterne. Danmark praktiserer ikke omvendt modulation. Til gengæld overføres kun 7% fra Søjle 1 til Søjle 2..

En anden vigtig mekanisme i EU's landbrugspolitik er krydsoverensstemmelse, som betyder, at landmænd skal overholde gældende lov og regler om miljø, natur og dyrevelfærd og praktisere ordentligt landmandsskab for at få støtte. Kravene til krydsoverensstemmelse i Søjle 1 er imidlertid svage (30, 31). Alt i alt udnytter Danmark langt fra den fælles europæiske landbrugspolitik's muligheder for at hjælpe naturen og det fysiske grundlag for produktion af mad.

Især nordeuropæiske lande som Danmark udnytter heller ikke landbrugspolitikens muligheder for at hjælpe de mange mindre landmænd, som madsuverænitet forudsætter. Søjle 1 kaldes også den direkte landbrugsstøtte, som EU's medlemslande i et vist omfang kan skræddersy efter ønske. Årligt modtager Danmark 6-7 mia. kroner i direkte landbrugsstøtte, som skal eller kan fordeles som vist her:

Obligatoriske ordninger	Valgfrie ordninger
grundbetaling	<i>omfordelingsbetaling</i>
grøn støtte	betalinger til områder med naturbetingede begrænsninger (øerne)
støtte til unge landmænd mm	koblede betalinger
	<i>betalinger til mindre landbrugere</i>

I Danmark går knap 2/3 af den direkte støtte til grundbetalinger som et simpelt tilskud pr. hektar, og knap 1/3 går til støtte for naturvenligt landbrug (grøn støtte). Nogle temmeligt små beløb går til støtte til yngre landmænd, til øerne og til betalinger, som er koblede til bestemte produkter.

Danmark benytter derimod ikke ordningerne for særlig støtte til mindre og mellemstore landbrug. Der går nemlig ikke en øre til omfordelingsbetalinger eller til betalinger til mindre landbrugere.

Ved at benytte omfordelingsordningen kunne Danmark have anvendt op til 30 % af de 6-7 mia. kroner til landmandens første hektar op til 30 hektar eller den gennemsnitlige bedriftsstørrelse, som

i Danmark er 63 hektar. Alt afhængig af, hvorledes omfordelingsordningen blev udnyttet, kunne den have indbragt mindre landmænd eksempelvis 1.000 kr. mere pr. hektar end tilfældet er nu.

Med en enkelt undtagelse fordeler Danmark i stedet pengene med samme beløb pr. hektar. Den praksis har 2 væsentlige ulemper.

For det første er den alene til fordel for de store landmænd. Jo mere jord, desto flere penge. Undtagelsen er landbrug under 2 hektar. I Danmark betragtes de som så ubetydelige, at de slet ikke er støtteværdige. Så sent som i 2005 kom 53% af den russiske landbrugsproduktion fra landbrug under 2 hektar, og på verdensbasis kommer 70-80% af produktionen fra meget små landbrug²³.

Danmark kunne også have valgt at udnytte op til 10 % af de samlede betalinger til en stærkt forenklet ordning for betalinger til mindre landbrugere.

Men indtil videre har Danmark ikke villet yde særlig hjælp til små eller mellemstore landmænd og landkvinder, ej heller de yngre, medmindre de med det samme vil være store, dvs. indgå kontrakter med større finansieringsinstitutter. Det bestemte samtlige Folketingets partier i februar 2015 i et bredt forlig om udmøntning af EUs Landbrugsreform 2014-2020, og, selvom han kunne hvis han ville, har Miljø- og Fødevareminister Esben Lunde Larsen i foråret 2016 overfor Frie Bønder Levende Land blankt afvist at ændre på den politik.

For det andet er støtten pr. hektar blevet kapitaliseret i netop de stigende jordpriser, der, som omtalt i sektion 1.2.3.0, ligger til grund for en stor del af den enorme danske landbrugsgæld. Støtten til den ene landmand betyder nemlig, at hans jord bliver mere værd, således at den næste landmand, hans efterfølger, må sætte sig i større gæld.

Den fælleseuropæiske landbrugspolitik subsidier, også af dansk landbrug, kan tilmed have direkte ødelæggende konsekvenser for små landmænd i udviklingslandene. Tørmælk fra subsidierede danske mælkeproducenter kan i udviklingslandene eksempelvis sælges billigere end lokalt produceret mælk, som ikke modtager offentlig støtte(32). EU subsidierne undergraver landbruget i udviklingslandene, især når de kombineres med den Internationale Valutafonds (IMFs) og Verdensbankens strukturtilpasningspolitikker. For at føje spot til skade kan import af landbrugsprodukter fra udviklingslande pålægges europæiske toldafgifter.

2.2.0.0 Hvorledes kan EU bidrage til et bedre dansk landbrug?

For det første kan den aktuelle EUs landbrugsstøtteordning (2014-20) endnu nå at blive forbedret ved at:

- 1) overføre 15% af midlerne i Søjle 1 til Søjle 2 med henblik på grønne og sociale formål, lokal fødevarerproduktion og udvikling i landdistrikterne
- 2) udnytte fuldtud såvel EUs omfordelingsordning som EUs ordning for særlig støtte til små landmænd

For det andet bør den fælleseuropæiske landbrugspolitik fra 2020 udformes således, at de penge, som medlemsstaterne, og dermed skatteborgere, indbetaler til EU, udbetales til landmænd, som driver landbrug i overensstemmelse med befolkningens ønsker om sund og tilstrækkelig mad, som er frembragt uden at skade naturen og menneskene i og udenfor Europa. Det vil sige, at

---

²³ http://www.etcgroup.org/sites/www.etcgroup.org/files/ETC_Who_Will_Feed_Us.pdf

1) den direkte landbrugsstøtte per hektar skal udfases over flere år, og

2) at støttemidler udbetales, så gennemskueligt og ubureaukratisk som muligt, efter principperne i den nuværende Søjle 2 (31), dvs. at de målrettes beskyttelse af natur og miljø, fremme af god landmandspraksis (økologisk eller så økologisk som muligt), og fremme af lykke og velfærd ved bosætning på landet. Og det vil igen sige en faktisk efterlevelse af princippet om ”public money for public goods.” Pengene skal ikke kunne anvendes til støtte for landbrugseksport.

3.0.0.0 Sammenfatning: hvad kan der gøres for madsuveræniteten i Danmark?

3.1.0.0 Vi kan beskytte landbrugsjorden og støtte landbrugets muligheder for at bidrage til løsning af vigtige samfundsproblemer ved

- 1) bedre landmandsskab, dvs. et regenerativt landbrug, overvejende baseret på mindre, integrerede landbrugsbedrifter,
- 2) beskyttelse / gendannelse af landbrugsjord (mindre jordpakning, mere organisk indhold, mindre erosion, reduceret jordbearbejdning, ingen udledning af tungmetaller),
- 3) ordentligt sædskifte, efterafgrøder, evt. flerårige polykulturer,
- 4) fodring af køer og andre drøvtyggere i så høj grad som muligt med græs og hø²⁴,
- 5) omlægning til økologisk drift i så høj grad som muligt. Økologisk landbrug er mere arbejdskrævende, dvs. flere kan igen beskæftiges med landbrug,
- 6) forbud mod anvendelse af antibiotika og tungmetaller som produktionsmidler i landbruget,
- 7) landbrugets levering af økosystemtjenester (rent vand, biodiversitet m.v.), jf. diskussionen af en reform den fælleseuropæiske landbrugspolitik, se nedenfor,
- 8) produktion af mad af højere kvalitet, overvejende til hjemmemarkedet,
- 9) beskatning af kødprodukter beskattes således at priser til forbrugerne afspejler de omkostninger for hele samfundet (forurening, drivhusgasser, mm., de såkaldt ”økonomiske eksternaliteter,”) som følger af produktionen,
- 10) støtte til lokal fødevarerproduktion, netværk af små agroøkologiske producenter og lokale fødevarerfællesskaber og landbrugskooperativer,
- 11) myndighedernes rådgivning om sund kost afspejler hensyn til både ernæring og miljø , således at den bliver mere vegetarisk. Det gennemsnitlige indtag af rødt kød (fra svin, ko, får og ged), især de bearbejdede former, skal reduceres til mindre end 300 g/uge (16),
- 12) udvikling af landbrugets bidrag til løsning af sociale opgaver (social farming²⁵), uddannelse og international udveksling

Et landbrug, som løser flere forskellige vigtige problemer, kaldes et multifunktionelt landbrug.

---

²⁴ FBLL er bevidst om de dermed forbundne husdyr genetiske problemer. Mange års omhyggelige avlsarbejde har resulteret i højtydende køer (almindeligvis de sortbrogede), som er relativt afhængige af kraftfoder.

²⁵ <http://www.fao.org/fsnforum/activities/discussions/care-farming>

3.2.0.0 Vi skal sikre dansk ejerskab af dansk landbrugsjord, af andre materielle ressourcer, og af immaterielle ressourcer ved

- 1) statsligt opkøb af fallerede landbrug gennem en statslig jordbrugerfond,
- 2) ændring af landbrugslovene, således at erhvervelse af dansk landbrugsjord, i forståelse med EU, forudsætter dansk statsborgerskab. I mellemtiden skal Landbrugs- og Fiskeristyrelsen nøje registrere omfanget af udenlandsk køb af dansk landbrugsjord,
- 3) en jordreform, som indebærer udstykning af store bedrifter for at understøtte småskala produktion, jf. Dalbyplanen,
- 4) genindførelse af små landmænds fortrinsstilling til naboens jord, hvis naboen vil sælge den,
- 5) at overveje indførelse af fuld grundskyld,
- 6) at Eksportkreditfonden overholder FAOs retningslinjer for investeringer i landbrug i andre lande (33),
- 7) at forbyde patenter på liv og genetiske ressourcer (frø, planter, husdyr m.m.),
- 8) at yde uddannelsesmæssig og økonomisk støtte til unge danskeres indtræden i landbruget som selvstændige landmænd- og kvinder.

3.3.0.0 Danmark skal sikre, at Folketinget ikke igen vildledes i vigtige landbrugspolitiske spørgsmål.

- 1) Ministre og deres embedsmænd skal sørge for, Folketinget oplyses sandfærdigt og fyldestgørende om universiteternes analyser og anbefalinger.
- 2) De gyldne svingdøre mellem ministerposter og direktørstillinger i erhvervslivet skal lukkes.
- 3) Universiteterne skal igen kunne efterleve principperne i den Humboldtske universitetsmodel, dvs. ubetinget akademisk frihed og personlig udvikling af de studerende gennem undervisning baseret på fri og uafhængig forskning.

Desto mindre realistiske sådanne reformer af den centralistiske korporative stat måtte være, desto vigtigere er det at udvikle demokratiet, og den demokratiske kontrol med madproduktionen, regionalt og lokalt.

3.4.0.0 I europæisk sammenhæng skal Danmark

3.4.1.0 ændre sin udmøntning af den aktuelle EUs landbrugsstøtteordning (2014-20) ved at:

- 1) overføre 15% af midlerne i Søjle 1 til Søjle 2 med henblik på grønne og sociale formål, lokal fødevareproduktion og udvikling i landdistrikterne,

- 1 2) udnytte fuldtud såvel EUs omfordelingsordning som EUs ordning for særlig støtte til små andmænd.

3.4.2.0 argumentere for, at den fælleseuropæiske landbrugspolitik fra 2020 udformes således, at de penge, som medlemsstaterne, og dermed skatteborgere, indbetaler til EU, udbetales til landmænd, som driver landbrug i overensstemmelse med befolkningens ønsker om sund og tilstrækkelig mad, som er frembragt uden at skade naturen. Det vil sige,

- 1) at den direkte landbrugsstøtte per hektar gradvist udfases, og
- 2) at støttemidler udbetales, så gennemskueligt og ubureaukratisk som muligt, efter principperne i den nuværende Søjle 2 (31), dvs. at de målrettes beskyttelse af natur og miljø, fremme af god landmandspraksis (økologisk eller så økologisk som muligt), og fremme af lykke og velfærd ved bosætning på landet. Hermed vil man i praksis efterleve princippet om ”public money for public goods.”

Konklusion

I denne rapport argumenterer vi for, at begrebet “madsuverænitet er relevant også i diskussionerne om fremtiden for det danske landbrug. Det centrale i begrebet er demokratisk kontrol med et landbrug og fødevarer system, som forsyner os med sund og tilstrækkelig mad uden at ødelægge naturen.

Der er derfor tre forudsætninger for madsuverænitet. For det første skal det fysiske grundlag for produktion af mad være og kunne forblive intakt. For det andet skal ejerskab af landbrugsjorden være under demokratisk kontrol. For det tredje skal demokratiet være velfungerende. Disse forudsætninger er i bedste fald kun delvist tilstede i Danmark, og reelt er de truet. Samtidig har vi argumenteret for at den danske produktion og forbrug af mad ikke længere må skade muligheden for madsuverænitet i andre lande.

I rapporten anbefaler Frie Bønder Levende Land en række skridt for at opnå demokratisk kontrol med madproduktion, for at genskabe ejerskabsforhold, der sikrer at danskere ejer dansk landbrugsjord, og for at genskabe et landbrug, som ikke ødelægger sit eget fysiske grundlag.

Relevance of the Concept of Food Sovereignty in Denmark

Does the concept of food sovereignty make sense in a wealthy country like Denmark? As it does in countries of the Global South? That question will be debated at a conference on food sovereignty in the parliament building in Copenhagen on May 3.

Genevieve Savigny will speak on behalf of European Coordination Via Campesina, and one of us (OF) will try to argue that the concept is useful in any meaningful discussion of policies for farming, fishing and food, even in a country like Denmark.

The core meaning of food sovereignty is democratic control of production of healthy and adequate food from small scale farming and fishing that do not violate natural ecosystems more than necessary. The term was coined by La Via Campesina more than 20 years ago.

Even in a wealthy country, three conditions must be met if it is to consider itself food sovereign. First, the physical basis for food production must be intact. Second, the physical basis must be either a commons or properly owned. And third, policies for food production must derive from democratic process. Denmark falls short on all three counts.

Farm land, the physical basis for food production

The most important threats to soil quality in Denmark are compaction, erosion, loss of organic matter and contamination with heavy metals(5, 6).

Wide tires on tractors and other machinery reduce compaction of the upper layers of soil, but they do not protect the layers deeper than 40 centimeters. At that depth, what matters is axle weight, and industrial farm machinery continues to get stronger and heavier. To make things worse, deep soil compaction is virtually irreversible.

As tiny passages in soil are clogged by clay particles loosened by compaction, moreover, compaction causes erosion by destroying the ability of soil to channel water, even in a flat country like Denmark. On cultivated soils, the median annual rate of erosion by water is 0.7 tons of soil per hectare. That rate is considered moderate loss of topsoil, but it is not necessarily reversible, since the upper limit of reversibility is somewhere between 0.3 and 1.4 tons hectare⁻¹year⁻¹ (8). As farmers remove hedgerows to accommodate ever larger machinery, erosion by wind will also, and again, become a problem, as it was in Denmark in the 18th century.

Average Danish farm land has lost soil organic matter as farmers practice less crop rotation, practice more drainage and tillage, and harvest straw for biofuels rather than soil improvement. Consequences include lower yields and greater use of fuels to till harder soils. They also include lower rates of transfer of carbon from the atmosphere to the soil, thus reducing the contributions farming could make to mitigating climate change.

Farmers add copper to pig feed to hasten growth. They also add zinc to prevent diarrhoea in piglets

that are weaned from their mothers before the gut is adequately developed. Then farmers use the feces and urine (slurry) to fertilize selected soils, in which concentrations of copper and especially zinc now kill essential microorganisms(6).

Degradation of farm soils is not as bad in Denmark as it is in some other parts of Europe, but it is bad enough and getting worse.

Ownership of farm land

Land for hunting, grazing and farming was once a commons. Now it is a commodity, and small-scale farmers have sold and are selling land to large-scale farmers and domestic as well as international financial investors. It is remarkable that irrevocable sale of parts of the Denmark to foreign investors fails to interest a public and a right wing political class purporting deep concern about lesser threats to national identity. A reason could be that the question of land ownership is duller and more complicated. At the very least it involves technology, economics, demographics, politics, and agrarian philosophy. The reader will be relieved to know that we are not competent to discuss any of them in depth.

The number of farms in Denmark has dropped to about 35,000 from about 200,000 in mid 20th century, and policy makers anticipate a further drop to about 1,000 within the next few decades. Average farm size would then be 2,600 hectares, and farm number would be similar to that in the 18th century. Back then, farm land belonged to 700 great estates owned by an even smaller number of aristocratic families.

Industrial farm interests portray the current massive consolidation of land ownership ("strukturudvikling" or "structural development") as inevitable for a number of reasons including the technological treadmill(21). The mill works like this: a progressive farmer, Anders, buys a better machine. His yields increase, more grain is brought to market, and prices fall. His less progressive neighbor, Bent, goes bankrupt, and Bent sells his land to Anders. Less grain is marketed, prices go up again, and Anders, with more farm land, buys a still better machine for yet another round in the treadmill.

An equally important reason for consolidation, however, is the political power resulting from the wealth that creates still more wealth(22). Although small farmers still far outnumber big farmers, the latter call the shots in Danish Agriculture and Food Council (Landbrug & Fødevarer), which is the major agricultural interest group in the country. The council has a long history of close relationships to the government's ministry of agriculture. Karen Hækkerup, for example, became its current director less than a year after she had been minister of agriculture.

Since the turn of the century, a succession of governments has gradually relaxed the laws regulating ownership of farm land, and national and international organisations such as pension funds and hedge funds can now own farm land in Denmark. Although the country is known for its sophisticated registries, the ministry claims it has no knowledge of the extent of foreign ownership. Land prices have been relatively high, however, so investor interest has probably been limited, but prices have fallen by a quarter since 2010, and Savills, the British property company, now advises investors to buy farm land in Denmark²⁶.

Business and right centrist political parties have considered foreign investment necessary to reduce

---

²⁶ (<http://pdf.euro.savills.co.uk/uk/rural---other/global-farmland-index.pdf>)

a colossal cumulative farm debt amounting to about 350 billion DK or about 47 billion Euros. Reasons for the debt include disastrously poor advice to farmers from banks and consultants from special interest groups. Almost half of the debt, however, is due to loss of capital from farming as farms are bought and sold.

The mechanism is easy to understand: let's think of Anders who bought his farm when land prices were low. Having reached retirement age, he happens to sell when prices are high. They are high, however, not because he has improved the land. They are high because of subsidisation and deregulation of the requirements for investment in land. When he sells, he takes his money out of farming (loss of capital), and Bent, his successor, incurs debt to buy the farm.

The proper way out of that problem is for banks to shoulder part of the debt and for the state to establish a land trust that can buy a bankrupt farm, manage it for an interim period and then sell it to a farmer who has proved his / her ability to run it. A state land trust does not have a responsibility to shareholders to make a profit, in contrast to the pension funds and other investors that now buy farms with the explicit purpose making money on rising land prices, i.e. exactly the mechanism responsible for almost half of the Danish farm debt in the first place.

Policies for Danish farming promote the transfer of ownership of farm land from small farmers to domestic and foreign industrial farm interests.

Democratic process

Denmark is a parliamentary democracy, and parliament ("Folketinget") must be correctly and adequately informed if it is to legislate wisely. Three cases illustrate how Folketinget has been deliberately misinformed on matters that are crucial for informed agricultural policy.

The Farm Package ("Landbrugspakken").

In early 2016, the minority government of Lars Løkke Rasmussen, with the support of the right wing parties, passed a law to increase the international competitiveness of Danish agriculture. Farmers were now allowed to till the buffer zones between cultivated land and streams. The zones had reduced the amounts of pesticides, nitrogen and phosphorus reaching streams, fjords and the seas surrounding the country. That protection is now gone.

More importantly, farmers were allowed to increase the application of nitrogen fertilizers to soils. The relevant data had been provided by university departments, but the prime minister pressured the minister of agriculture to pressure civil servants of the ministry to redact the data according to suggestions provided by Bæredygtigt Landbrug, a particularly aggressive organisation of industrial scale farmers ("Bæredygtigt Landbrug" means "Sustainable Agriculture", an egregious misappropriation of the sustainability concept). As a result, Folketinget was unable to understand the environmental consequences of the proposal before it was passed into law. When that story surfaced in the press, Lars Løkke Rasmussen fired his minister of agriculture, Eva Kjer Hansen, but he did not step down. A year later, he is still prime minister.

Antibiotics in agriculture.

Half of Danish pork sold in supermarkets is infected with methicillin-resistant- staphylococcus-

aureus (MRSA), a pathogen for humans. By the Fall of 2016 it was apparent that Per Henriksen, Chief Veterinary Officer of the Danish Veterinary and Food Administration, routinely had sought to prevent Folketinget from understanding recommendations from the Danish Technical University about ways to reduce the problem in hog farms. His position was that more research is needed. It is notable, therefore, that Alexander Fleming in his 1945 Nobel lecture clearly explained the mechanisms of bacterial resistance resulting from sublethal dosing of antibiotics, and we know that solving the current problem requires at least 90% reduction of dosages, but not doses, of antibiotics in human and especially veterinary medicine(14). Per Henriksen remains Chief Veterinary Officer.

Erosion of soil on inclines.

In 2011 the European Court of Auditors found that Denmark failed to comply with EU standards for protecting soils from erosion. After thinking about this problem for a year, the responsible government agency (now called the Danish Agrifish Agency) solicited the advice of the University of Aarhus.

Replying quickly, the University advised that extreme care should be taken in tilling inclines greater than 12%(28). The agency welcomed the recommendation but changed percentage to degrees, i.e. care to be taken on inclines greater than 12 degrees. When notified that 12 degrees = 21%, the agency said it was too much trouble to fix that technical error in the official publications that define what farmers may and may not do. At the same time, it decided that inclines less than a half hectare were not worth the bother. By these stratagems, the agency managed to limit inclines requiring special care to 236 hectares of Denmark's total cultivated area of 2.6 million hectares.

The agency had caved in to political pressure from special interest groups such as the Agriculture and Food Council, and the Danish government has done nothing to protect farm soils from erosion.

In all three cases (and there are others), industrial farming interests and allied politicians, including the current government of Denmark, required that civil servants redact information provided by the universities so that Folketinget would be unable to understand the ramifications of the laws it passed.

To summarize:

Food sovereignty means control of the food system by farmers, distributors and consumers rather than by corporate interests. The idea was developed two decades ago by La Via Campesina for countries of the Global South, but it is relevant also in affluent countries such as Denmark. At least three conditions must be met, however, if Danish farmers, distributors and consumers are to consider themselves food sovereign. First, the physical basis of food production must be intact, i.e. farm soil quality must high and well protected. Second, there must be proper ownership of the physical basis. And, third, there must be democratic control of production of food, i.e. policies for farming, etc. must emerge from proper political process. As we have seen in this document, none of these three conditions are adequately met in Denmark.

What can be done?

In the Danish version of this report we list a range of possible solutions. They include provisions for

regenerative agriculture, for land reform and a government land trust, and for political reform. In this English version, we limit ourselves to a few brief comments on an issue of immediate concern throughout Europe, namely the Common Agricultural Policy (CAP) of the European Union.

We argue that within the current 2014 – 2020 period of the CAP, Denmark should transfer 15% of money in Pillar 1 to Pillar 2 to promote ecologically and socially responsible agriculture. Of greater importance, Denmark should fully exploit the current option to redistribute up to 30% of the national allocation in Pillar 1 to farmers on their first 30 hectares or the average farm size (63 hectares in Denmark).

After 2020, Pillar 1 of the CAP should be gradually phased out, and the money should be transferred to Pillar 2 to promote ecologically and socially responsible agriculture based on multifunctional, small-scale farming. None of the money should be used to support agriculture as an export industry.

Litteratur:

1. Rosset PM, Martinez-Torres ME. Rural social movements and agroecology: context, theory and process. *Ecology and Sociology*. 2012;17(3).
2. Antman A, Brubæk S, Andersen BH, Lindqvist K, Markus-Johansson M, Sørensen J, et al. Nordic agriculture air and climate. Baseline and system analysis report. 2015.
3. Lundsgaard R, Nygaard T, Damm BI, Fenger NA, Holmstrup G. Sådan ligger landet - tal om landbruget 2014. Danmarks Naturfredningsforening, Dyrenes Beskyttelse, 2015.
4. Schutter Ld, Lutter S. The True Cost of Consumption. The EU's Land Footprint. Friends of the Earth Europe, 2016.
5. Schjøning P, Heckrath G, Christensen BT. Threats to Soil Quality in Denmark. Faculty of Agricultural Sciences, Aarhus University, 2009 Contract No.: DJF Report Plant Science No. 143.
6. Bak JL, Jensen J, Larsen MM. Belysning af kobber- og zinkindholdet i jord. Nationalt Center for Miljø og Energi, Aarhus Universitet, 2015 Contract No.: 159.
7. Chrintz T. Klimapåvirkning fra biomasse og andre energikilder. Concito, 2013.
8. Verheijen FGA, Jones RJA, Rickson RJ, C.J.Smith. Tolerable versus actual soil erosion rates in Europe. *Earth-Science Reviews*. 2009;94:23-38.
9. Pauly D, Zeller D. Catch reconstructions reveal that global marine fisheries catches are higher than reported and declining. *Nature Communications*. 2015;7 (DOI: 10.1038/ncomms10244).
10. Det grønne kontaktudvalg . Danmarks natur frem mod 2020 - om at stoppe tabet af biologisk mangfoldighed. 2012.
11. Kjeldsen-Kragh S. Landbruget betyder forsvindende lidt for dansk økonomi. *Information*. 15. oktober 2015.
12. Færgeman O, Østergaard L. Klimaforandringer, fødevarerproduktion og human sundhed. *Ugeskr Laeger*. 2009;171(44):3181-4.
13. Bager F, Birk T, Høg BB, Jensen LB, Jensen AN, Knegt Ld, et al. Danmap 2014 - Use of antimicrobial agents and

- occurrence of antimicrobial resistance in bacteria from food animals, food and humans in Denmark. Statens Serum Institut, 2015.
14. Austin DJ, Kristinsson KG, Anderson RM. The relationship between the volume of antimicrobial consumption in human communities and the frequency of resistance. *Proc Natl Acad Sci U S A*. 1999;96(3):1152-6.
  15. Rigsrevisionen. Beretning til Statsrevisorerne om Fødevareministeriets indsats mod husdyr-MRSA. 2015.
  16. Wiseman M. The second World Cancer Research Fund/American Institute for Cancer Research expert report. Food, nutrition, physical activity, and the prevention of cancer: a global perspective. *Proc Nutr Soc*. 2008;67(3):253-6.
  17. Fagt S, Færgeman O. Danskernes kost fra 1850 til 2008. *Menneskets Ernæring*. Copenhagen: Munksgaard; 2010. p. 553-68.
  18. Nordic Nutrition Recommendations 2012. Nordic Council of Ministers, 2014.
  19. Debat MMR. 2050. Der bli'r et yndigt land. Scenarier for Danmarks grønne fremtid. København: Tænk tanken Mandag Morgen og Realdania Debat, 2012.
  20. Feldbæk O. Jordens ejere. In: Olsen O, editor. *Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie 2002-2005*.
  21. Cochrane WW. *Farm Prices. Myth and Reality*. Minneapolis: University of Minnesota Press; 1958.
  22. Piketty T. *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge MA, London: Harvard University Press; 2014.
  23. Franco J, Jr. SB, Alonso-Fradejas A, Buxton N, Herre R, Kay S, et al. *The Global Land Grab*. Transnational Institute, 2013.
  24. Clifforth NL. Land til salg. Hvordan EU modvirker bæredygtig landanvendelse. NOAH Friends of the Earth Denmark, 2016.
  25. Lagi M, Bar-Yam Y, Bertrand KZ, Bar-Yam Y. The food crises: a quantitative model of food prices including speculators and ethanol conversion 2011 22 February 2012 [cited 2012 22 February 2012].
  26. Nebel J, Alsing H, Andersen A, Foldschack K, Pedersen S, Poulsen IB, et al. Etablering af en Jordbrugerfond. Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, Direktoratet for FødevareErhverv, 2001.
  27. Pedersen LN, Jessen CK, Lund M. Ministerier mørklagde vitale oplysninger i kvælstofsag. *Berlingske*. 2016, 14. juli 2016; 1. sektion.
  28. Heckrath G, Olsen P. Notat om begrænsning af jorderosion på stærkt skrånende landbrugsarealer. DCA - Nationalt Center for Fødevarer og Jordbrug, Aarhus Universitet, 2012.
  29. Larsen AG, Ellersgaard C, Bernsen M. *Magteliten. Hvordan 423 danskere styrer landet*: Politikens Forlag; 2015.
  30. Jørgensen LB, Skovsbøl U. *Landbrug i EU -overblik over EU's landbrugspolitik*, Det Økologiske Råd, 2013.
  31. Stolze M, Sanders J, Kasperczyk N, G. M, Meredith S. *CAP 2014-2020: Organic farming and the prospects for stimulating public goods*. IFOAM EU, Brussels, 2016.
  32. Curtis M. *Milking the poor. How Eu subsidies hurt dairy producers in Bangladesh*. ActionAid, 2011.
  33. FAO. *Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forests in the Context of National Food Security*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2012.

